

Maktabgacha Ta'lim Tashkilotlari Tarbiyalanuvchilarida Syujetli - Rolli O'Yinlar Vositasida O'Zaro Hamkorlik Tuyg'usini Shakllantirish Metodikasini Takomillashtirish

Yuldasheva Shoxida Botirovna¹

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida syujetli - rolli o'yinlar vositasida o'zaro hamkorlik tuyg'usini shakllantirish metodikasini takomillashtirish yo'llari, shuningdek, rolli o'yinning xususiyatlari va maktabgacha yoshdagi bolalarda insoniy tuyg'ularni rivojlantirish vositasi sifatida bunday o'yinni tashkil etish yo'nalishlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy va axloqiy tarbiya, insonparvarlik tuyg'ularini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalar, rolli o'yin, syujet, bolalar o'rtasidagi haqiqiy (shiriklik) munosabatlar.

Kirish. Yaqin vaqtlargacha bolalarda intellektual imkoniyatlarni shakllanti-rish asosiy pedagogik vazifa bo'lib keldi, biroq, uning xissiy olami, boshqa insonlar bilan munosabatini tashkil etish, jamoada muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatish, ijtimoiy ko'nikma va malakalarni shakllantirish masalasiga uncha xam e'tibor qaratilmadi.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoev O'zbekiston Mustaqilligining o'ttiz ikki yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqida O'zbekistonda yangi bir uyg'onish - Uchinchi Renessans davriga poydevor yaratilayotgani xaqida gapirdi [3]. Ushbu shiddatkor davrda bolaning emotsional rivojlanishiga shaxs yaxlit rivojlanishining dastlabki tarkibiy qismlaridan biri sifatida qarash va uni sifatli rivojlantirish masalasi ustuvor axamiyat kasb etmoqda.

Bu bosqichli pedagogik jarayon bo'lib, mazkur vazifani uzluksiz ta'lim tizimi xususiyatlarini e'tiborga olgan holda, maktabgacha yoshdagi bolalardan boshlab amalga oshirish maqsadga muvofik. Zero, - "Maktabgacha bo'lgan yosh - bola shaxsining jismoniy, psixologik va ijtimoiy jixatdan shakllanishining asosiy davridir" [1]. Maktabgacha yoshdagi bolalarda barcha faoliyatlar asosan o'yin orqali amalga oshirilishini nazarda tutganda, rolli va syujetli o'yinlar, musiqa mashg'ulotlari bu yo'nalishda katta imkoniyatlarga ega ekanligini tasavvur etish qiyin emas.

Zamonaviy maktabgacha pedagogikaning eng dolzarb muammolaridan biri bu bolalar bog'chasida axloqiy tarbiyadir. Shaxsning axloqiy tarbiyasining o'zagi va ko'rsatkichi uning odamlarga, tabiatga, o'ziga bo'lgan munosabatining tabiatidir. Insonparvarlik nuqtai nazaridan bu munosabat hamdardlik, sezgirlik, hamdardlik, mehribonlik - empatiyada namoyon bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu ko'rinishlarning barchasi maktabgacha yoshdagi bolalarda kuzatilishi mumkin. Ularning shakllanishining asosi boshqasini tushunish, boshqasining tajribasini o'ziga o'tkazish qobiliyatidir [4].

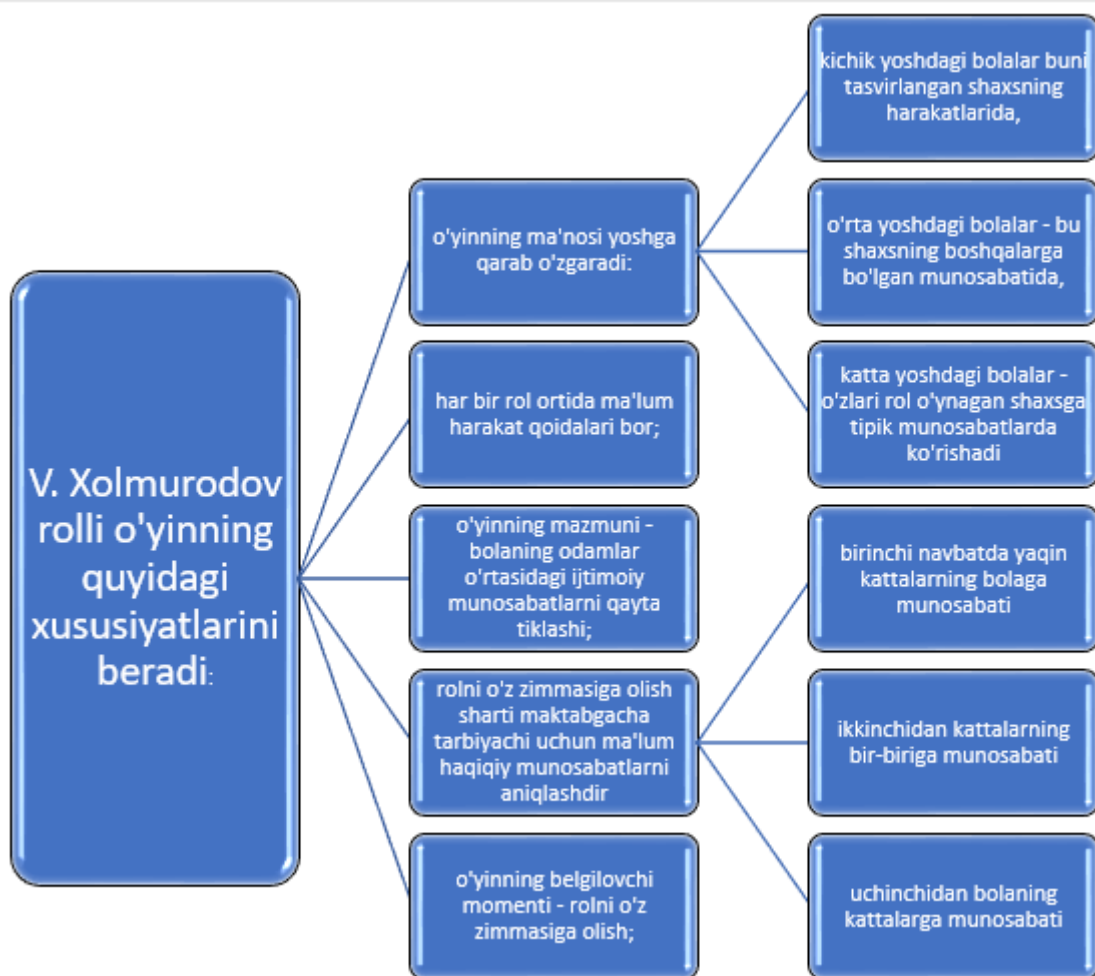
Insonparvarlik tuyg'ulari va munosabatlarini tarbiyalash muammosi mahalliy maktabgacha pedagogikada batafsil va turli pozitsiyalarda o'rganilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarda insoniy tuyg'ularning shakllanishi asta-sekin sodir bo'ladi. Erta maktabgacha yoshda bolalar kattalarning maqtovi va roziligi uchun yaxshi ishlarga intiladi. Asta-sekin yaxshilik qilish va yaxshilik qilish odati boshqa odamga g'amxo'rlik qilish tuyg'usiga aylanadi va uning tabiiy ehtiyojiga aylanadi. Katta maktabgacha yoshda birinchi insonparvarlik tuyg'ularidan biri uyg'onadi - boshqa odamga faol, fidokorona yordam berishda, unga g'amxo'rlik qilishda, boshqa odam foydasiga shaxsiy narsadan voz kechishda ifodalangan hamdardlik. Maktabgacha yoshning oxiriga kelib, bolalar hasad qilish emas, balki hamdardlik, quvonish qobiliyatini o'rganadilar va buni samimiy va ixtiyoriy qiladilar [2].

¹ Nukus innovatsion instituti asisstant o'qituvchisi

Ma'lumki, katta maktabgacha yosh boshqa odamlar bilan munosabatlarni rivojlantirish uchun eng sezgir hisoblanadi. Etakchi faoliyat - muloqot, o'rganishning noyob shakllari va samarali faoliyat katta ahamiyatga ega bo'lishiga qaramay - maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin bo'lib qoladi.

Natijalar va Munozara. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalar uchun eng qulay faoliyat turi sifatida insoniy tuyg'ularni rivojlantirishga yordam beradi. O'yin mashg'ulotlari, birinchi navbatda, bolalarning hissiy sohasini boyitish, ularga turli xil intilish va istaklarni amalga oshirish imkonini beradi, yaxshi ifodalar uchun qulay zamin yaratadi. Rolli o'yinda rollarni o'z zimmasiga olish, kattalarning harakatlarini qayta tiklash, bola ularning his-tuyg'ulariga singib ketadi, ularga hamdard bo'ladi, odamlar o'rtasidagi munosabatlarni boshqara boshlaydi, ya'ni uning hissiy sohasi rivojlanadi. Bu, o'z navbatida, axloqiy me'yorlar va insoniylikni shakllantirish uchun imkoniyat yaratadi. Insonparvarlik ko'rinishlari asosidagi insoniy tuyg'ularning o'ziga xosligi, olimlarning fikriga ko'ra, ularning empatik tabiati, bolaning empatiya, hamdardlik va yordam berish qobiliyatidir.

Mahalliy pedagogikada o'yinni rivojlantirish muammosi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarni tahlil qilish maktabgacha yoshdagi bolalarda insonparvarlik tuyg'ularini rivojlantirish vositasi sifatida rolli o'yinlarni tashkil etishning bir necha yo'nalishlarini aniqlashga imkon berdi:

- ✓ Bolalarning o'yin ko'nikmalarini mustaqil ravishda egallashiga yordam berish. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, ushbu yondashuvni amalga oshirish ikki bosqichni o'z ichiga olishi kerak:
  - o'yin mazmuni va rivojlanishini ta'minlaydigan shart-sharoitlarni yaratish. Asosiy usul - maktabgacha yoshdagi bolalarni kattalar faoliyatining namunalari bilan tanishtirish, odamlar o'rtasidagi munosabatlar haqidagi bilimlarni yangilash;
  - bilvosita ta'sir qilish usullari va o'yinchoqlar va o'yin jihozlarning tematik to'plamlari orqali bilvosita rahbarlik.

- ✓ Maktabgacha yoshdagi bolalarning qiziqishlari va yosh imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkilot orqali haqiqiy munosabatlarni shakllantirishni boshqarish. Pedagogik ta'sir ob'ekti bolalar o'rtasidagi kollektiv o'yinlar paytida yuzaga keladigan va ularda ijtimoiy kerakli fazilatlarini shakllantirish bilan bog'liq bo'lgan haqiqiy munosabatlar bo'lishi kerak [1].

X.Valiyevaning kontseptsiyasi ilmiy va amaliy jihatdan yanada rivojlandi. Shunday qilib, V. Xolmurodov o'yinning rivojlanish darajasiga qarab o'qituvchining roli o'zgaradi, deb hisoblagan. Shaxsiy o'yinlarda va yonma-yon o'yinlarda tengdoshning harakatlariga qiziqishni saqlab qolish va unga nisbatan xatti-harakatlar qoidalarini bosqichma-bosqich joriy etish muhimdir. Qo'shma o'yinlarda maktabgacha yoshdagi bolalar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishga, tengdoshlariga ijobiy munosabatni shakllantirish qoidalarini joriy etishga e'tibor bering.

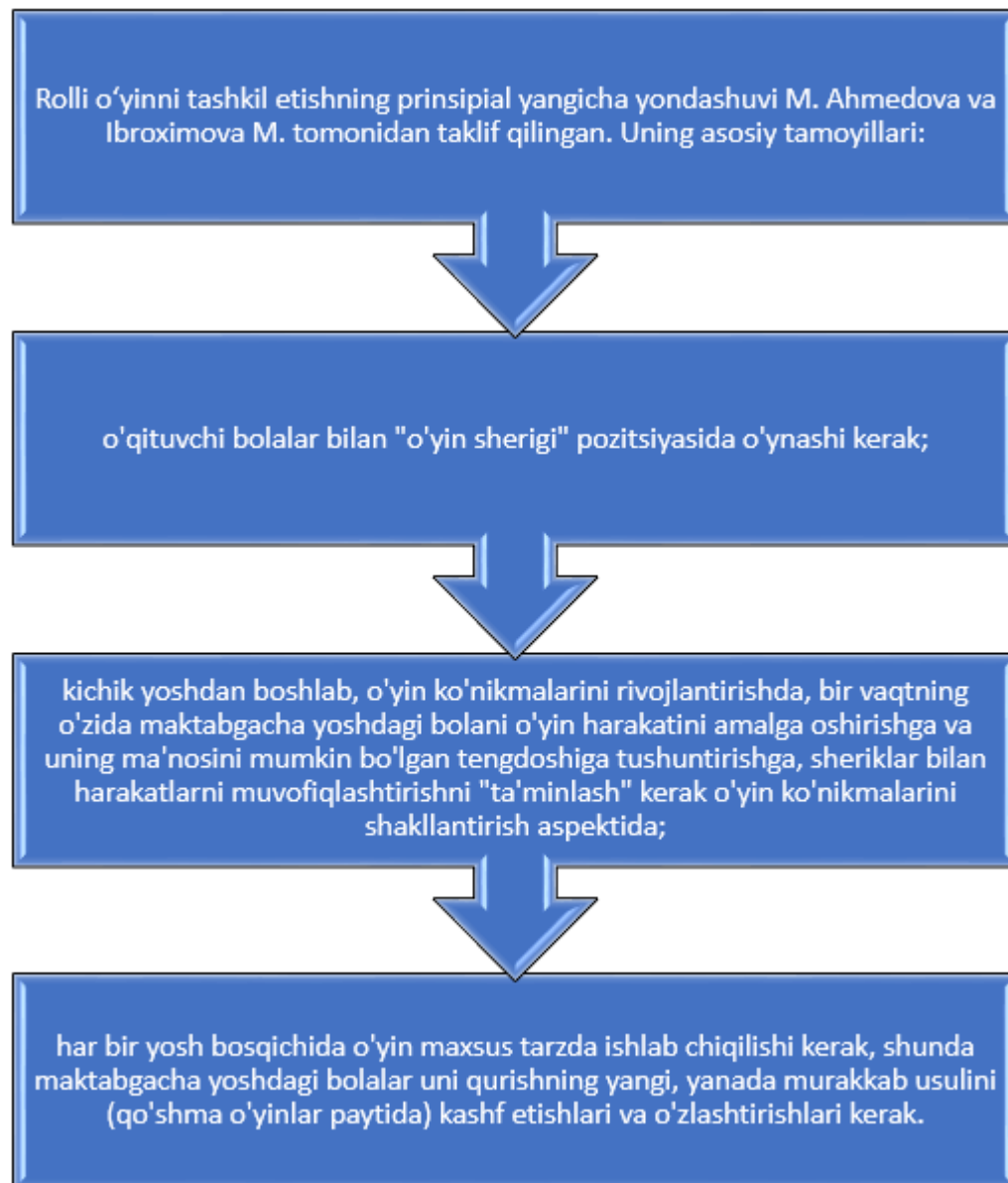
R. A. Ivankova kattalar faoliyatining axloqiy mohiyatini ochib berish uchun odamlarning xususiyatlarini muhokama qilish zarurligiga e'tibor qaratdi va rolli xatti-harakatlar modelini ko'rsatish uchun o'qituvchining bolalarning mustaqil o'yinlarida ishtirok etishiga imkon berdi.

- ✓ O'yinni tashkil etishning to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita usullari kombinatsiyasidan foydalangan holda o'yin muammolarini bolalarning o'zlari tomonidan hal qilish. Tadqiqotchilar har bir yosh bosqichida rolli o'yinlarni shakllantirish uchun yagona majburiy pedagogik faoliyat to'plami zarurligini aniqladilar. Ular kompleks metodologiyaning quyidagi tarkibiy qismlarini aniqladilar:
  - maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotiy tajribasini tizimli pedagogik faol boyitish, o'yinning paydo bo'lishining asosiy manbai va uni boyitish realdir;
  - bolalar bilan kattalarning o'yin tajribasini, an'anaviy o'yin madaniyatini etkazishga qaratilgan o'z vaqtida (o'quv) o'yinlari;
  - bolalar mavjud hayotiy tajribani o'yin rejasiga aylantirishni, o'yin muammolarini turli usullarda qo'yishni va hal qilishni o'rganadilar;
  - bolalarning boyituvchi hayotiy va o'yin tajribasini hisobga olgan holda, mavzu-o'yin muhitini o'z vaqtida o'zgartirish;
  - kattalar va bolalar o'rtasidagi aloqani faollashtirish, maktabgacha yoshdagi bolalarni o'yin muammolarini hal qilishning yangi usullarini va atrofda dunyo haqidagi yangi bilimlarni mustaqil ravishda qo'llashni uyg'otishga qaratilgan (maslahat, savol).

Integratsiyalashgan yondashuvning asosiy tamoyillari o'yinni rivojlantirishning barcha bosqichlarida saqlanib qoladi, ammo har bir komponentning roli o'zgaradi. Subyekt-o'yin faoliyatini shakllantirish bosqichida predmet muhiti muhim ahamiyatga ega. Ko'rgazmali o'yin bosqichida rol o'ynash xatti-harakatiga o'tish uchun ta'lim o'yini va faollashtiruvchi aloqa mavjud. Rolli o'yin bosqichida - aloqani faollashtirish va mavzu-o'yin muhitini o'zgartirish [2].

V.Xolmurodovning fikricha, bunday o'yinlarda bolada umumiy faoliyat ishtirokchisi sifatida o'zi haqida tasavvur hosil qilish, yordam berishga tayyorlik, sheriklari oldidagi harakatlari sifati uchun mas'uliyatni anglash imkoniyati mavjud [5]. X.Valiyeva ta'kidlaganidek, tengdoshlari bilan muloqotga kirishayotganda bolalar ko'pincha bir-birlariga qasddan yoki yomon niyat bilan emas, balki harakat kuchiga ega bo'lganliklari sababli bir-birlariga xafa bo'lib, qayg'uradilar [3]. Bundan tashqari, bola juda tez-tez atrof-muhit ob'ektlari tomonidan xiralashgan, shuning uchun o'qituvchi o'yin sherigi sifatida tengdoshini ochish uchun maxsus ish kerak. Ushbu ish maktabgacha yoshdagi bolalar o'rtasidagi hissiy begonalashuvni bartaraf etishning turli bosqichlariga mos keladigan va tengdoshlariga nisbatan hissiy yo'nalishni shakllantiradigan o'yinlardan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Yuqorida muhokama qilingan tadqiqotlarda asosiy vazifa bolalarni muvofiqlashtirish, birgalikda muhokama qilish va umumiy qarorlar qabul qilishni talab qiladigan vaziyatlarda faol bo'lishga o'rgatish edi.

Bolalarning tengdoshlarining qayg'usini sezish, ularning hissiy holatini tushunish, baham ko'rish, maslahatning maqsadga muvofiqligini baholash yoki yordam taklif qilish qobiliyati maktabgacha yoshdagi bolalarning birgalikdagi faoliyatga qiziqishini saqlab qolish tufayli guruhda ijobiy mikroiklim yaratishda yordam beradi. Qo'shma faoliyatning barqarorligi nafaqat maktabgacha yoshdagi bolalarda tegishli ko'nikmalar mavjudligiga, balki hamkorlik usullarini ishlab chiqishga, ya'ni bir-biriga xushmuomalalik bilan ta'sir qilish, umumiy kelishuvga kelish, tengdoshlarning takliflarini qo'llab-quvvatlashga bog'liq, o'z taklifining maqsadga muvofiqligiga ishonch hosil qiling yoki taslim bo'ling.

F Shirinova va G. Musayeva o'yinlarning to'rtta guruhga bo'ladi [4].

1. Boshlang'ich rolli o'yinlar yo'naltirilgan dialog turiga asoslangan bo'lib, u kattalar va bolaning birgalikdagi faoliyati sifatida tuzilgan, bu erda sheriklar teng rollarni o'z zimmlariga oladilar (o'qituvchi bolalar real hayotda duch keladigan vaziyatlarni o'ynaydi). Bunday o'yinlarning maqsadi kattalarning harakatlariga e'tibor berish va yordam berishdir.

2. Boshlang'ich drammatizatsiya o'yinlari, ularning maqsadi bolalarni psixologik jihatdan boshqa personajlarga yaqinlashtirishdir. O'yinlarda o'ynaladigan rollar tasvir va o'yin harakatlarining tabiatiga muvofiq hissiy munosabatga asoslangan turli xil tasvirlarga aylantirishni o'z ichiga oladi.

3. Markaziy guruh deb hisoblanishi mumkin bo'lgan o'yinlar, ularning maqsadi e'tiborni tengdoshlarga almashtirish, asosiy aloqalarni o'rnatish qobiliyatini rivojlantirishdir ("Krokodil", "Kim qo'ng'iroq qildi?" va boshqalar).

4. Frontal o'yinlar guruhi. Muammoli sharoitlar tengdoshga qiziqishni, uning uchun noqulay vaziyatga e'tiborni qaratish qobiliyatini rivojlantiradi va mumkin bo'lgan echimlarni izlashni rag'batlantiradi. Ushbu guruhda kichik guruhlar mavjud:

- o'yin vaziyatlarini oldindan bilish va rivojlantirishga undaydigan xayoliy o'yinlar;
- taniqli tasvirga o'zgartirishlar kiritilgan o'yinlar ("Mushuk va sichqon", "Tovuq va jo'jalar" va boshqalar).

V.Xolmurodov bolalar o'rtasida insonparvarlik tuyg'ulari va munosabatlarini shakllantirish maqsadida rolli o'yinlardan foydalangan holda ishning quyidagi bosqichlarini taklif qiladi [5]:

- 1) o'zaro ta'sirning og'zaki va ob'ektiv usullarini rad etish ("Yaxshi elflar", "To'lqinlar");
- 2) diqqatni o'z "MEN" ga qaratishdan chalg'itish va munosabatlar kontekstidan tashqarida tengdoshga e'tiborni qaratishga yordam berish ("Ko'zlar bilan salomlashish", "O'tishlar" - ko'z rangi, sochlar va boshqalar);
- 3) harakatlarni muvofiqlashtirish ("Labirint", "Ko'r va yo'l boshchi" va boshqalar);
- 4) o'zaro tushunish va hamdardlik uchun o'yinlarni modellashtirish ("Qariya", "Sehrgarning shlyapasi");
- 5) o'z munosabatini og'zaki ifodalash ("Sehrgarlarning xohishi", "Maqtanchoqlar musobaqasi (qo'shni haqida)" va boshqalar);
- 6) ijobiy ijtimoiy xulq-atvorning turli shakllarini o'z ichiga olgan bolalar o'rtasida insonparvar shaxslararo munosabatlarni shakllantirish ("Usta va shogirdlar", "Haykaltaroshlar" va boshqalar).

Shu bilan birga, muallif quyidagi tamoyillarga amal qiladi: hukm qilmaslik, raqobatning yo'qligi, o'yinchoqlar va narsalardan voz kechish, og'zaki o'zaro ta'sirni minimallashtirish, majburlashni istisno qilish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, insonparvarlik tuyg'ulari va munosabatlarini tarbiyalash murakkab va qarama-qarshi jarayon ekanligiga e'tibor qaratamiz. Hamdardlik, hamkorlik, quvonish, hasad qilmaslik, chin dildan va ixtiyoriy ravishda yaxshilik qilish ko'nikmalari faqat maktabgacha yoshda shakllanadi. Shuni esda tutish kerakki, maktabgacha yoshdagi bola bunday munosabatlarga ochiq va moyil. Ham maxsus o'yinlardan, ham bolalar bilan munosabatlarni o'rnatishning o'z namunasidan foydalanib, siz bolangizga do'stona haqiqiy munosabatlarni shakllantirishga yordam berishingiz mumkin, ular jamoaviy havaskor o'yinlarga o'tadilar.

Adabiyotlar

1. Ibrokhimova M., Akhmedova M. The role of developmental games in teaching junior school children // Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления. 2024. Т. 1. №. 2. С. 167-174.
2. Иванкова Р.А. Формирование гуманных чувств у детей дошкольного возраста в процессе сюжетно-ролевых игр // Вестник Науки и образования. 2022. № 2. С. 132-136.
3. Khasanova, Madina, and Kholida Valieva. Use of interactive methods in the process of teaching small groups // Евразийский журнал технологий и инноваций. 2023. № 1.12. P. 240-245.

4. Shirinova, Feruza Atxamovna, and Gavhar Islamovna Musayeva. What teaching style is the best for student-centric classroom // *Современные социально-экономические процессы: проблемы, закономерности, перспективы*. 2017.
5. Холмуродов В. Мактабгача ёшдаги болаларни роли ўйинлар орқали ижтимоий-ҳиссий ривожлантиришнинг педагогик-психологик хусусиятлари // *Scientific progress*. 2023. № 2. 82-91.

